

SAFAHAT
Mehmet Âkif Ersoy

I. KİTAP
SAFAHAT

Safahat'ın yayın hakları Dergâh Yayınları'na aittir.

Dergâh Yayınları: 326

Sertifika No: 14420

Türk Edebiyatı-Şiir: 28

ISBN: 978-625-7660-62-4 (Takım No)

978-625-7660-80-8 (Kitap No)

1. b. Mart 2007, 2. b. Haziran 2011, 3. b. Ağustos 2014

4. Baskı: Kasım 2021

Kapak Tasarımı: Ömer Faruk Yıldız

Sayfa Düzeni: E. Gökçe Aksoy

Basım Yeri: Ana Basım Yayın Gıda İnş. Tic. A.Ş.

Mahmutbey Mah. Devekaldırımı Cad.

2622. Sok. No: 6/13

Bağcılar / İstanbul

Tel: [212] 446 05 99

Matbaa Sertifika No: 20699

Kapak Basım Yeri: Hanlar Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.

Tel: [212] 324 08 82

Cilt: Güven Mücellit & Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.

Tel: [212] 445 00 04

Dağıtım ve Satış: Ana Yayın Dağıtım

Molla Fenari Sokak Yıldız Han No: 28 Giriş Kat

Tel: [212] 526 99 42-43 Faks: [212] 519 04 21

Cağaloğlu / İstanbul

Mehmet Âkif Ersoy

SAFAHAT

I. KİTAP

Yayına Hazırlayan
Fazıl Gökçek

DERGÂH YAYINLARI

Klodfarer Cad. Altan İş Merkezi No: 3/20 34122 Sultanahmet / İstanbul
Tel: [212] 518 95 79-80 Fax: [212] 518 95 81
www.dergah.com.tr / bilgi@dergahyayinlari.com

YENİDEN YAYIMLANAN SAFAHAT'A SUNUŞ

II. Meşrutiyet'ten sonra çıkan *Safahat* küçük hacimde bir kitaptı. Mehmet Âkif ilk şiirlerini çeşitli dergilerde neşrettikten sonra *Sırât-ı Müstakîm*'de çıkanları *Safahat* adlı kitabında toplamıştı. Bu şiirlerde şair, İstanbul'un perişanlığını ve insanların fakirlik ve zavallılığını anlatmaktadır. Tasvirlerindeki gücü inancıyla birleştiren Âkif'in bu kitabının adı daha sonraki kitaplarını da içine alacak ve önce müstakil kitaplar olarak basılan *Safahat* (1911), *Süleymaniye Kürsüsünde* (1912), *Hakkın Sesleri* (1913), *Fâtiht Kürsüsünde* (1914), *Hâtıralar* (1917), *Âsım* (1919), *Gölgeler* (1933) adlı kitaplarının toplandığı tek cildin adı olacaktır. Bu isim gerçekten Mehmet Âkif'in şiirlerinde işlediği dünyaya uygun olduğu gibi, kitapların basıldığı yıllarda Osmanlı Devleti'nin çöküşünün merhaleleri olan savaşları da işaret eder.

Mehmet Âkif, Osmanlı Devleti'nin yıkılış günlerinin binbir olayı altında ezilmiş, yoksullaşmış ve duygusuzlaşmış insanları anlatırken gönlü daima zavallılardan yanadır. Âkif, İstanbul sokaklarında dolaşır ve her yere girerken, oralardaki insanları bir romancı gibi tasvir eder. İlk kitabı oluşturan manzum hikâyeler, üzerlerine çökmüş olan felâketler karşısında direnecek gücü kalmayan biçare insanların hikâyelerini anlatır. Kitabın başına koyduğu, şiir anlayışını ifade eden mısralar, şairin, onların hem-hâli ve sözcüsü olduğunu ifade eder:

“Aczimin giryesidir bence bütün âsârım”

Kitabın ilk şiiri olan “Fâtih Câmii” bu şehrin fatihi adına yapılmış caminin tasviriyile başlar. Şair çocukken, babasının, kardeşiyle birlikte kendisini camiye götürdüğünü hatırlar. Daha bu ilk şiir onun anlatacaklarını kendi tecrübeleriyle birleştireceğinin habercisi olur. “Hasta”, öğretmenlik günlerinin hatırasıdır, fakat çocukları ölüme terkeden zihniyetin kurumlara hakimiyetini de acı acı eleştirir. Yoksul, okumaya hevesli çocukların küçük yaşta hamallık ederek ailenin geçim yükünü yüklenmelerini “Küfe” dile getirir. Yazar öteki kitaplarında olduğu gibi en çok çocuklara ve ihtiyarlara acır.

“Ya hamiyetsiz olaydım, ya param olsa idi”

mısrası ile biten “Seyfi Baba” onun fakir, yaşlı ve çalışmak zorunda olan çaresiz ihtiyarı anlatan unutulmaz şiirlerindedir. Gördüğü örnekler ona insanoğlunun sadece ıstıraptan ibaret olan hayatını devam ettirmek amacıyla yaşamaya çalıştığını göstermektedir. “Geçinme Belâsı”, “Kör Neyzen” dikkatle okunduğunda kötümser şiirlerdir. Fakat onu kötümserlik batağına düşmekten kurtaran, kötümserliği yasaklayan ayetler ve sağlam imanıdır. *Safahat*’ta iyimserlik ifade eden tek şiir, bir cemaat dayanışmasını gösteren “Bayram”dır.

Âkif ne “Meyhâne”den ne de “Mahalle Kahvesi”nden hoşlanır. Bu mekânlar insanları ailesinden uzaklaştıran, sorumluluğu ihmal ettiren, zamanı boş yere kötü alışkanlıklarda öldüren, pis, çirkin yerlerdir.

Âkif de Servet-i Fünûncular gibi II. Abdülhamit günlerinin baskısından hoşlanmamış, idarenin perişan ettiği zavallılara karşı büyük bir acıma duymuştur (“Acem Şahı”, “İstibdâd”) Böyle idarenin geleceği “izmihlâl”dir.

Edebiyatın toplum yararına olmasını savunan Mehmet Âkif etkilediği Sadî’den çeşitli alıntılar da yapar.

Âkif’in tasvirlerine konuşma tarzı ve taklitler de karışır. Âkif’in tembeller, soyguncular, kötü idareciler ve düşmanlarla ilgili olarak kullandığı vurucu ifadelerle zaman zaman acı bir alay da katılır. Okuyucunun kalbine saplanan bu acı alayları hep uyuşmuş insanları

uyandırmak amacına yöneliktir. Bu manzum hikâyelere bakıldığında Âkif'i gerçekçi bir hikâyeci saymamak imkânsızdır.

Birinci kitap "i'tiraf"la kapanır:

"Safahat'ımda, evet şi'r arayan hiç bulamaz
Yalınız, bir yeri hakkında "Hazin işte bu!" der.
Küfe? Yok. Kahve? Hayır. Hasta? Değil. Hangisi ya?
Üç buçuk nazma gömülmüş koca bir ömr-i heder"

İkinci kitap *Süleymaniye Kürsüsünde* "âlem-i İslâm"ı anlatan bir vaazdır. İslâmiyet kavramının içi zamanla boşaltılmış, bir sürü batıl inanış ve hurafe din sayılmıştır. Dinin "çalış" emri unutulmuş, sahte bir kader anlayışıyla insanlar tembelleşmişler ve sonunda da çalışan, güçlü kavimlere esir olmuşlardır. *Sırât-ı Müstakîm* ve *Sebîlürreşâd* dergilerinde yazan, İstanbul başta olmak üzere bütün İslâm âlemini dolaşmış olan Abdürreşid İbrahim'in anlattıklarına dayanılan bu bölümde, vaiz, İslâm'ın ruhunu Japonya'da bulduğunu söyler. Aydınlarla halkın kopukluğu, ayrı dünyalar oluşturmaktadır. Bunu bir millet ve devlet için öldürücü bir dert olarak gören vâiz, ilerlemiş batıdan alınacakları işaret eder. Bunların bir an önce alınması gerekmektedir.

"Çünkü kabil değil artık yaşamak bunlarsız;
Çünkü milliyeti yok sanatın, ilmin; yalnız..."

İstibdadın kalkması, seyyah-vâizi umutlandırmış ve hemen İstanbul'a gelmiştir. İstanbul ise hürriyet sarhoşluğu içindedir. Bu kitapta Mehmet Âkif'in II. Meşrutiyet öncesi ve sonrası bütün eleştirilerini bulmak mümkündür. Bir vaaz olduğu için hitabet üslubunu tercih eden yazar, hemen hemen bütün söz sanatlarını kullanarak dinleyicisinin bir an bile dikkatini kaybettirmez. Bu manzum vaaz etkili bir dua ile biter:

“Müslüman mülkünü her yerde felâket vurdu...
Bir bu toprak kalıyor dinimizin son yurdu!
Bu da çiğnendi mi, çiğnendi demek şer’-i mübîn;
Hâk-sâr eyleme Yâ Rab, onu olsun...”

Âkif’i Servet-i Fünûnculardan ve etkisinde çok kaldığı Tevfik Fikret’ten ayıran özellik dindarlığıdır. Bundan dolayı onun şiir kitaplarından ikisi Süleymaniye ve Fatih camilerindeki vaazlara, *Hakkın Sesleri* ise bazı ayetlerin yorumlarına ayrılmıştır. Seçilen ayetler o günlerin olaylarıyla ilişkilendirilmiştir:

“İlâhî emrinin âvâre bir mahkûmudur âlem;”

diye başlayan ilk parçada Balkan Savaşı’nın kanlı savaş sahnelerini ve sonuçlarını Tanrı katına anlatan şair, sonunda yine bir ayeti hatırlayarak susar:

“Cihan kânûn-ı sa’yin, bak, nasıl bir hisle münkâdı!”

Tasvir ettiği savaş sahnelerindeki gerçekçilik insanın kanını donduracak niteliktedir. Kendisini yapayalnız hisseden şair haykırır:

“İlâhî, kimsesizlikten bunaldım, âşinâ yok mu?
Vatansız, hanümansız bir garîbim... Mültecâ yok mu?
Bütün yokluk mu her yer? Bâri bir “Yok!” der sadâ yok mu?”

Bu yalnızlık içinde bir zamanlar vatana katılmış yerleri hasretle anan şair, yine de büyük bir gayretle, gücü Kur’an’dan alarak, kötümserliği kendisine de yasaklar:

“Âtîyi karanlık görerek azmi bırakmak...
Alçak bir ölüm varsa, emînim budur ancak.”

Bugünün umutsuzlarına geçmişin şanlı sayfalarını göstererek onları imana çağırın şairin *Hakkın Sesleri*'nde yer alan yorumları Balkan Savaşı'nın da edebiyata yansıyan en etkili parçalarındandır.

Fâtiḥ Kürsüsünde başlangıç kısmıyla bir hikâyedir. Vaazdan itibaren de bir bilim dersidir. Döneminin hemen bütün olaylarına temas edilen bu şiirde geçen

“Bekâyı hak tanıyan sa'yı bir vazîfe bilir;
Çalış çalış ki bekâ sa'y olursa hakkedilir”

beytinin ana fikri Mehmet Âkif'in birçok şiirde, yazısında ve vaazlarında geçer. Bütün nesnelere çalıştığı kâinatta, çalışmayan hayatın dışında kalmış demektir ki bu ölümdür. Tabiat kuvvetlerindeki çalışmayı görmeye çalışın diyen Âkif, bu vaazda ilk defa olarak “atom”dan söz eder. Çalışmayıp hayatın dışında kalana örnek olarak “biz”i gösterirken, tarih ve din tarihinden aldığı örnekleri zikreder ve tembellik sonucu düşülen durumu “kader”e bağlayanlara da çatar. İslâmiyeti yanlış yorumlayanlar, araya “tevekkül” sokuşturmış ve “zavallı dini maskaraya çevirmiş”tir. Bu tespitten sonra Âkif'in her şeyi Tanrı'dan bekleyen kadercilere hücum ettiği bölüm, gerçekten çok uyandırıcıdır ve burada Âkif “kader”in tarifini yapar:

“Kader senin dediğin yolda şer'a bühtandır;
Tevekkülün, hele, hüsrân içinde hüsrandır;
Kader ferâiz-i îmanâ dâhil... Âmennâ...
Fakat yok onda senin sapmış olduğum ma'nâ.
Kader: Şerâiti mevcûd olup da meydanda,
Zuhûra gelmesidir mümkinâtın a'yanda”

“Tevekkül”e sığınanlara Âkif'in tiksinti duyduğu açıktır:

“Hudâ'yı kendine kul yaptı kendi oldu Hudâ;
Utanmadan da tevekkül diyor bu cür'ete...Ha?”

Hâtıralar'da manzum olarak yorumlanan ayet ve hadislerden başka "Berlin Hâtıraları" da yer alır. Aralık 1914'te Berlin'e giden ve orada üç ay kadar kalan Âkif, bu şiirinde İstanbul ile Berlin'i mekân, araçlar, insan ilişkileri ve davranışlar bakımından karşılaştırır.

Âsım Âkif'in gençlik için umudunu dile getirdiği, meziyetlerine eğitimi eklemek üzere Almanya'ya göndereceği genci Türk gençliğinin sembolü olarak aldığı şiiridir ki, müstakil bir şiir olarak yaşayan "Çanakkale Destanı" da bu kitaptadır. Şair, oğlu Emin ve babasının öğrencilerinden Köse İmam ve onun oğlu Âsım arasında geçen bir konuşma olarak tasarladığı kitapta Köse İmam'ın ağızından dine dayanarak kendi heveslerini tatmine kalkışanları hicveder. Toplumun yararlarını, imam yakından bilmekte ve takip etmektedir. Köse İmam mahalleyi bilir, tarihi bilir ve gördükleri karşısında öfkelenir, ama çaresizdir. Şair de Kartal'daki bir köy düğününde gördüklerini anlatır. İnsanlar açlıktan zayıf ve bitkindirler:

"Köylünün bir şeyi yok, sıhhati, ahlâkı bitik;
Bak o sırtındaki mintan bile tiftik tiftik"

Toprak da artık verimini kaybetmiştir. Bu perişan manzara onlara sık sık geçmişin güzellik ve zenginliklerini hatırlatır. Âkif'in geleceği hiç iyi görmediğini anlatan, Kır Ağası'nın rüyası da bu kitaptadır. Halk ile aydının arasındaki kopukluk, burada da köylüyü anlamak ve tanımak istemeyen köy öğretmenininin davranışlarıyla nakledilir. Kötümserliği besleyen binbir sahne arasında geleceğe umudu söndürmeyen tek olay şairin "Boğaz Harbi" dediği Çanakkale savaşındır. Çanakkale savaşının bu emsalsiz şiiri Köse İmam'ı da coşturur. Bazı davranışlarından şikâyetçi olduğu oğlu Âsım'ın nesli, bu zaferi kazanan nesildir. Çanakkale zaferinin gönüllere serptiği umut ve ülkeyi geliştirecek gençliğin varlığı, bu kitabın hiç değilse sonunu iyimser kılar. Bu zafere rağmen I. Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devleti, topraklarını paylaştıran ve ölüme mahkum eden Mondros Mütarekesi ve ardında Sevr Anlaşması'nı imzalamak zorunda kalmıştır. Âkif de Millî Mücadele'ye katılmak üzere Anadolu'ya geçer.

Gölgeler Âkif'in son şiirleri, daha önceki kitaplarına girmeyen bazı şiirlerle birlikte en lirik iki şiirini de ihtiva eder: “Bülbül” ve “Leylâ”. Ankara’da, Millî Mücadele günlerinde söylenmiş olan bu iki şiir, şairin dayanma çabasını dile getirir:

“Asırlar var ki, aydınlık nedir, hiç bilmez âfâkım!
Tesellîden nasîbim yok, hazan ağlar bahârımda;
Bugün bir hânümansız serserîyim öz diyârımda.”

Hem mekân olarak camilerin tasviri hem de tamamen sosyal yaraların deşildiği ve bir Müslümanın bunlara kayıtsız kalmamasını telkin eden vaazlar ve sondaki dualarıyla, bu şiirler Türk edebiyatında müstesna bir yere sahiptir. Kur’an’ın “Ne mezarlıkta okunmak ne de fal bakmak” için inmediğini belirten Âkif, İslâm dünyasında İslâmiyet’in ruhunun kaybolduğunu ısrarla tekrarlar. Kuran’ın insana verdiği emirlere uyulmamış, çalışmadan, yanlış bir kader yorumuyla insanlar köşelerine çekilmişler ve İslâmiyet’in düşmanı olan hıristiyanların ilerlemesine kayıtsız kalmışlardır. Şimdi de onların düşmanlıklarını savaş alanlarında karşılamak zorundadırlar. Balkan Savaşı’nın acılarından başlayarak Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele günlerinin cephe ve cephe gerisinin anlatıldığı bu şiirlerde Âkif her şeyden önce bir hikâyecidir. Fakat “Sözüm odun gibi olsun hakikat olsun tek” anlayışına yer yer bir lirizm de katmıştır. Âkif’in hakikate bağlılığı şiirlerini yer yer nesre yaklaştırırsa da, çarpıcı anlatım tarzı okuyucusunu etkilemiştir.

Âkif’in şiirleri önce damadı Ömer Rıza Doğrul tarafından düzenlenerek yeni harflerle basılmış, daha sonra da Ertuğrul Düzdağ tarafından, kitaplarının dışında kalan şiirleri, farklı neşirlerin karşılaştırılmasıyla toplanmış ve yayımlanmıştır.

Âkif gibi bir sanatçının eserinin birçok baskılarının olması tabiidir. Bu baskı da daha önce ortak bir *Safahat* baskısına katılan Fazıl Gökçek’in emeğiyle Dergâh Yayınları arasında yayımlanmak üzere hazırlanmıştır. Bu neşrin özelliği her kitabın müstakil olarak basılması ve her kitabın başında o kitapla ilgili Fazıl Gökçek’in bir incelemesinin

de bulunmasıdır. Ayrıca her sayfada, ihtiyaç duyacaklar için, bugünkü Türkçede kullanılmayan kelimelerin anlamları verilmiştir.

Âkif de nadir bazı şairler gibi yaşayışıyla eseri birbirini tamamlayan şairlerdendir. Karşılığında bir para ödeneceği için “İstiklâl Marşı” yarışmasına başlangıçta katılmayan Âkif, sonunda bu parayı almamak şartıyla şiirini yazmış ve onu milletine hediye etmiştir. Hakkında anlatılan nice fıkradan da görüleceği gibi sözünün eri, sağlam karakterli bir insandır. Bu şahsiyet onun söylediklerinin güvenilirliğini de pekiştirir. Onun özü ve sözü birdir. Âkif, tekrar tekrar okunacak, nice ibret verici olayı düşündürecek bu manzumeleriyle daima hatırlanacak bir şairdir. Şiirlerinin ihtiva ettiği fikirlerin önemi onun şairliği üzerinde durulmasını hayli ihmal ettirmiştir, bu bakımdan onun şiirlerinin anlatım teknikleriyle de incelenmesi gerekmektedir. O Türk şiirinde Namık Kemal'den itibaren sosyal konulu şiirlerde yaygınlaşan hitabet üslubunu benimsemiş, araya hikâyeler sokup, taklitleri de katarak sohbet üslubu ile birleştirmiştir. Özellikle uzun şiirlerinde sohbet üslubu ile hitabet birbirini takip eder. Bu canlı üslup, şairin işlediği konuya uyan her duyguyu yansıtır.

Safahat'ı oluşturan yedi kitap belki de şiir kitapları için daha uygun olan bir boyutta, teker teker yayımlanırken okuyucular da onu bir daha okumak fırsatını bulacaklardır.

İNCİ ENGİNÜN

İçindekiler

Önsöz, 15

Birinci Safahat Hakkında, 17

SAFAHAT, 41

“Bana Sor Sevgili Kâri”, 43

Fâtih Câmii, 44

Hasta, 50

Tevhîd yâhud Feryâd, 55

Küfe, 64

Durmayalım!, 68

Hasır, 72

Geçinme Belâsı, 75

Meyhâne, 79

Mezarlık, 85

Bayram, 92

Hasbihâl, 97

Selmâ, 104

Merhûm İbrâhim Bey, 108

Azim, 118

Seyfi Baba, 121

İnsan, 126

Kör Neyzen, 131

Acem Şahı, 134

İstibdâd, 142

Hürriyet, 152

Kocakarı ile Ömer, 155

İÇİNDEKİLER

- Ezanlar, 164
Cânân Yurdu, 169
Bir Mersiye, 173
Dirvâs, 178
Mahalle Kahvesi, 183
Köse İmam, 196
- NAZIM PARÇALARI, 205
Ressam Haklı!, 207
Bir Mezar Taşına Yazılmış İdi, 208
Bir Resmin Arkasına Yazılmış İdi, 209
Şair Hûzurunda Münekkîd, 210
Bu Da Bir Mezar Taşı İçin Yazılmış İdi, 211
Gül, Bülbül, 212
Tercümedir, 213
Tercümedir, 214
Hüsrân-ı Mübîn, 215
Âhiret Yolu, 216
İstiğrâk, 221
Âmîn Alayı, 225
Hasbıhal, 228
Bebek yâhud Hakk-ı Karâr, 231
Yemişçi İhtiyar, 235
İ'tirâf, 236